

(II yazı)

Səfərimizin ikinci günü yolumuz Türkiyə Respublikasına idi. Səderək Gömrük-Keçid Məntəqəsinədək bir neçə saatlıq yol vardı qarşımızda. Martın 22-si olsa da, builki qışa nədənsə qısqanclıq hissi hakim kəsilmiş, yerini hələ də yaza vermək fikrində deyildi. Azərbaycanın hər yerində olduğu kimi, Naxçıvanda da hava yağışlı-qarlı idi. Lakin yazda yağın bu qar yol-boyu aran bölgələrdə ağacların çiçəyi, hələ ağacları çiçəkləməmiş yerlərdə isə partlamaq anında olan tumurcuqların üzərinə yağdı. Qarşımızda gözəl bir mənzərə açılmışdı: ağappaq çiçək və ağappaq qar. Sanki bəyaz örpəklər üst-üstə sərilib hansının gözəl olmasını onlara heyranlıqla baxanlardan soruşurdu. Lakin çox keçmədi ki, günəş doğdu, ağacların çiçəkləri üzərindən qar örpəyi bir andaca yoxa çıxdı. Bir qədər sonra isə yenidən qar yağmağa başladı, yenə də ağacların örpəkləri ikiləşdi. Elə bil uzun yolun ağırlığını azaltmaq üçün qışla yaz bir tamaşa seyr etdirirdi yolçulara. Göz baxdıqca uzanan sıra ilə əkilmiş hər yaşda olan ağaclarsa yenə də yol yoldaşlarımızın heyranlıqla tamaşa etdikləri və müzakirəyə çevirdikləri mövzu oldu. Düşünürdüm ki, onlar buraya yazın ortaları, yay fəslində gəlsələr, yaşıllıqlara valeh olarlar. Çünki bir azdan ağacların budaqlarını çirtib günəşə boylanacaq kiçik yarpaqcıqlar böyüyərək bütöv ağacları ağışuna alacaq və hara baxsan oxşar mənzərələrlə yalnız sonsuz yaşıllıqları görərsən.

Elə bu arada

Təbiətə tamaşa etməklə yanaşı, həm də sosial şəbəkələrdə gəzişmək uzun yolu qısaltmaq metodlarından olduğu üçün telefonu əlimə aldım. Təsədüfə bax ki, bayaqdan bəri aramızda gedən söhbətlər fonunda belə bir maraqlı yazıya rast gəldim: "İngilis Brendon Grimşou 13000 dollara Seyşel adalarında özünə kiçik bir ada aldı və ora köçdü. Brendonun 40 yaşında o, işini atdı və yeni həyata başladı. Həmin zaman adada artıq 50 ildir heç kəs yaşamırdı və Brendon özünə yoldaş tapdı və onlar birlikdə adanı evə çevirməyə başladılar. 39 il ərzində Grimşou və onun köməkçisi Rene Laforten öz əlləri ilə 16000 ağac əkdilər. 2007-ci ildə Rene vəfat edir və Brendon adada yalnız qalır. Onun artıq 81 yaşında o, işini atdı və yeni həyata başladı. Həmin zaman adada artıq 50 növün və dünyanın başqa yerlərində yox olmaq həddində olan 100-dən artıq nəhəng tısbağalar getirdi.

Bir zamanlar ada artıq cənnətə dönəndə Səudiyyə Ərəbistanının şahzadəsi Brendona ada üçün 50 milyon dollar təklif etdi, amma o imtina etdi. Dedi ki, "istəmərim ki, bu ada varlıların əyləncə məkanına dönsün. Yaxşı olar ki, bura hər kəsin əyləncə biləcəyi milli park olsun". Buna nail oldu. 2008-ci ildə ada Milli Park adını qazandı".

Sözün həqiqi mənasında, bu kiçik bir yazı mənə çox təsirli gəldi. Ona görə ki, yazının bəzi nüansları Naxçıvanın dünənini və bu gününü gözəl bir şəkildə canlandırdı. Avtomobilin pəncərəsindən hələ də görünən sıx ağaclar isə beynimdə dolaşan fikirlərlə o qədər üst-üstə düşürdü ki... Axı Naxçıvan da bir zamanlar öz taleyinin

NAXÇIVAN:

taleyin hökmünə buraxılmış ada yaşıllıqlar diyarına çevrildi

ümudünə buraxılmış adaya oxşayırdı. Dörd bir tərəfi sanki su ilə əhatə olunmuş bu diyar çıxış yolu tapa bilmirdi. Hansı səmtə dönürdüsə, yenə eyni görüntülər idi. Çarə isə bu adadaca nə edərsən, özün et, idi.

Bomboz ada

Coğrafiyasına görə yaşıl rəngdən çox boz rəngin üstünlük təşkil etdiyi Naxçıvan dağlıq ərazilərdən ibarət olduğu üçün bu rəng daha çox gözə görünən olub. Demirəm ki, Naxçıvanda yaşıllıq az olub. Burada meşələr də var, bağ-bağatlar da. Lakin dağın-daşın rəngi yaşılı üstələyib həmişə. Xüsusilə 1990-larda, blokadanın ilk illərində olub-qalan yaşıllıqlar da insanlar tərəfindən məhv ediləndə boz rəng daha çox hakim kəsilmişdi bu diyara. İnsanları qınamaq isə mümkün deyil. Çünki qazsız, işıqsız qalan Naxçıvan əhalisi son çarəni meşələrdə, bağ-bağatlarında, heyvətlərində ata-babalarının əlləri ilə əkdikləri bar ağaclarında belə görürdü. Bu ağacların hər biri kəsildikcə qolunun kəsildiyini hiss edən insanlar üçün başqa yol yox

idi. Ya ağacları dəyməyib donub ölməliydilər, ya da bu ağır həyatla mücadilənin əsas şərti olan istiliyi əldə etmək üçün ağacları doğramalı idilər. Elə bu səbəbdən də Naxçıvanın hər tərəfində təbiət qəbiristanlıqları yaranmışdı. Gövdəsi torpaqdan bir-iki qarış yuxarıdan kəsilən ağacların buradan boylan məzlum görüntüsü yaradırdı bu mənzərəni. Meşələr tükənmişdi, yol kənarları, heyət-bacalarda ağaclar yoxa çıxmışdı. Naxçıvanın qazla təminatına hələ uzun illər vardı. Lakin elektrik enerjisi müəyyən fasilələrlə də olsa, verilməyə başlanmışdı. Bütün bunlar isə ulu öndər Heydər Əliyevin yenə də şəxsi nüfuzu, qonşu dövlətlə apardığı danışıqlar nəticəsində mümkün olmuşdu. Təbiətin bu miskin görüntüləri də onu çox rahat edən məsələlərdən idi. Odu ki, ulu öndərin təşəbbüsü ilə "Hər bir ağac əksin!" kampaniyasına başlanıldı. Beləliklə...

Bozdan yaşıla doğru

Bəli, bu ada hələ ulu öndərin Moskvadan Bakıya, oradan isə Naxçıvana qayıdışı ilə kimsəsizlik-

də isə bu göstərici 0,6 faiz həddində olmuşdur. Ekoloji mühitin sağlamlaşdırılması, ekoturizm potensialının inkişaf etdirilməsinin dəstəklənməsi məqsədilə ölkə Prezidentinin 2009-cu il 25 noyabr tarixli Sərəncamı ilə Akademik Həsən Əliyev adına Ordubad Milli Parkının ərazisi, Şahbuz Dövlət Təbiət Qoruğu, habelə muxtar respublikanın Culfa və Ordubad rayonlarının inzibati ərazisində olan dövlət meşə fondu, Şahbuz, Culfa və Ordubad rayonlarının inzibati ərazilərindəki yay otlaqlarının torpaqları hesabına genişləndirilmiş, 42 min 787 hektar ərazidə Akademik Həsən Əliyev adına Azərbaycan Respublikasının Zəngəzur Milli Parkı yaradılmışdır.

Muxtar respublika ərazisində məskunlaşmış nadir və nəslə kəsilmək təhlükəsi olan bitki və heyvan növlərinin qeydiyyatının aparılması və xüsusi mühafizə olunması məqsədilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin 2006-cı il 15 avqust tarixli Sərəncamına əsasən ilk dəfə Naxçıvan Muxtar Respublikasının flora və faunasına dair "Qırmızı kitab"ların hazırlanması sayı azalmağa olan növlərin qorunub artırılmasına, xüsusi qaydada mühafizə edilməsinə təminat yaratmışdır.

Yaşıllıqlar həm də yolçunun nubar payı, əsgərlərimizin meyvə sovqatıdır

Bəli, bu heyranlıq duyulan bu yaşıllıqlar heç də asanlıqla başa gəlməyib. Uzun illərin zəhməti, minlərlə tingin əkilməsi, onların suvarılması, suvarma arxlarının çəkilməsi, damcı üsulu ilə böyük ərazilərin bu sistemə salınması, ərəzian və kaptajların vurulması, gübrə verilməsi, ağartma işlərinin vaxtında görülməsi, hər il yazda qurumuş ağacların yenisi ilə əvəzləndirilməsinin vaxtılı-vaxtına həyata keçirilməsi nəticəsində əldə olunan. Maraqlı faktlardan birini də vurğulayım ki, bu diyarın heyratımız yaşıl görüntüsü içərisində başqa bir heyratımız da var. Bu da yol kənarlarının, parkların, bağların yaşıllığına xidmət edən ağaclar arasında meyvə ağaclarının da çoxluq təşkil etməsidir. Elə ki, yay gəldi bu ağaclar qırmızı, sarı, sarı-qırmızı örpəyini başına salır. Gilənar, gilə, ərik, şaftalı, alma ağaclarının meyvəsi yolçunu yoldan etməklə yanaşı, həm də onların nubar payı olur. Onu da xüsusilə vurğulayım ki, bu ağaclardan dərilən tonlarla meyvə hərbi hissələrə əsgərlərimizə sovqat olaraq göndərilir. Bəli, Brendonun adada yaratdığı və kimsəyə verməyə qıymadığı Milli Parkdan fərqli olaraq Naxçıvanın adanı yarib yaşıllıqlara doğru açdığı yolda həm Milli Park, həm Dövlət qoruqları, həm turistlərin, qonaqların üz tutduğu ünvan, həm insanların zəhmət payı, həm də qədim diyara minlərlə insanın böyük sevgisi var. Elə bu sevgi ilə Brendonun adasına oxşar cəhət olaraq naxçıvanlıları onu 1990-cı illərdə düşməndən canları bahasına qorudular. Naxçıvan indi də qorunur, yaxın gələcəkdə Zəngəzur dəhlizi ilə Vətəninə qovuşacağı günü səbirsizliklə gözləyir. Çünki o yollar Naxçıvanı daha böyük inkişafa aparacaqdır.

Mətanət Məmmədova